

Międzynarodowa konferencja naukowa „W przestrzeni biografii. Identyfikacja doświadczeń, procesów i zmian”, Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław, 09–11.05.2018 r.

W dniach 9–11.05.2018 r. na Wydziale Nauk Pedagogicznych w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa pt. „W przestrzeni biografii. Identyfikacja doświadczeń, procesów i zmian”. Wyjątkowe wydarzenie zostało poświęcone 100-leciu wydania *Chłopa polskiego w Europie i w Ameryce* Williama Thomasa i Floriana Znanieckiego, a jego współorganizatorami były polskie i zagraniczne uczelnie, naukowe stowarzyszenia oraz towarzystwa: Dolnośląska Szkoła Wyższa, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Laval (Quebec, Kanada) wraz z Centrum Badań Interwencyjnych w zakresie (nie)powodzeń szkolnych, Uniwersytet im. François Rabelais’go w Tours (Francja), Uniwersytet Paryski 13 (Francja), Uniwersytet Lille 3 wraz z laboratorium CIREL (Międzyuniwersyteckie Centrum Badań Edukacyjnych, którego dyrektorem jest prof. dr Christophe Niewiadomski), Uniwersytet we Fryburgu (Szwajcaria), Państwowy Uniwersytet w Salvadorze (Brazylia), Publiczny Uniwersytet w Natal (Brazylia), Naukowe Towarzystwo Poradcoznawcze (NTP – przewodnicząca prof. dr hab. Bożena Wojtasik), Międzynarodowe Stowarzyszenie „Podmiot w Mieście” (przewodnicząca prof. dr Christine Delory-Momberger), Międzynarodowe Stowarzyszenie Historii Życiowych w Kształceniu i Badań Biograficznych (przewodniczący dr Hervé Breton, wcześniej prof. dr Gaston Pineau), Naukowe Stowarzyszenie „Autobiografia. Kształcenie i Historia Ustna” (przewodniczący prof. dr Elizeu Clementino de Souza). W konferencji uczestniczyło 130 osób, w tym 90 uczonych zagranicznych z Kanady (Quebec), ze Szwajcarii (Lozanna, Genewa, Neuchâtel), z Meksyku, Francji, Portugalii, Brazylii, Chile i Niemiec.

Obrady konferencyjne koncentrowały się wokół czterech obszarów tematycznych, dotyczących:

- dotychczasowych doświadczeń w stosowaniu metody biograficznej jako podejścia badawczego i praktycznego (osiągnięcia, trudności, krytyka metodologiczna);
- aktualnych sposobów realizacji podejścia biograficznego, w tym na przykładzie doświadczeń uczestników konferencji;
- perspektyw rozwoju podejścia biograficznego w badaniach społecznych i humanistycznych;
- identyfikowanych doświadczeń, procesów i zmian w przestrzeni ludzkich biografii dokonywanych przez różnych badaczy.

Te cztery obszary tematyczne przenikały się w sesjach plenarnych i sekcjach tematycznych konferencji.

W pierwszym dniu odbyło się uroczyste otwarcie naukowego spotkania. Uczestniczyli w niej rektor DSW prof. dr hab. Ewa Kurantowicz oraz dziekan Wydziału Nauk Pedagogicznych DSW prof. dr hab. Paweł Rudnicki. Natomiast wprowadzenia w konferencję dokonała dr Aneta Słowik. W tym samym dniu wykład plenarny wygłosił prof. dr Gaston Pineau. Uczony nakreślił dotychczasowe tendencje i nowe perspektywy w stosowaniu metody biograficznej jako podejścia badawczego w różnych krajach. Pokazał, jakie zmiany dokonały się na przestrzeni kilkudziesięciu lat w badaniach biograficznych (szczególnie w krajach frankofońskich). Następnie głos zabrali dr Piotr Filipkowski i mgr Danuta Życzyńska-Ciołek. Pracownicy Archiwum Danych Jakościowych przy Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk pokazali sposoby archiwizacji danych jakościowych (szczególnie badań biograficznych). Opowiedzieli o archiwum, które zawiera np. badania Józefa Obrębskiego (macedońskie, poleskie, autobiografie chłopskie z lat 30. XX w.), Andrzeja Sicińskiego (style życia w miastach polskich), Zbigniewa Bokszańskiego (dotyczące tożsamości narodowej).

W tym samym dniu odbyła się sesja plenarna zatytułowana „Doświadczenie życia w biografjach”. Profesor dr Christian Leray (Uniwersytet w Rennes 2, Francja) wraz z doktorantką mgr Fatimatą Hamey-Warou przedstawili interkulturowy tygiel historii życiowych migrantów (głównie z Nigerii) przybyłych do Bretanii. W planowaniu swoich badań wśród społeczności nigeryjskiej czerpali ze sposobu interpretacji dokumentów autentycznych migrantów zaproponowanego przez Znanięckiego i Thomasa. Opowieści migrantów z Afryki wykorzystali do projektu nazwanego „W cieniu drzewa”, w którym przy udziale animatora ludzie skupieni w różnych grupach wiekowych opowiadają o swoich doświadczeniach migracyjnych i spisują je (sym-

bolicznie siedząc w kręgu, w cieniu drzewa, tak jak w Nigerii i w innych krajach afrykańskich, dzieląc się tym, co ich spotkało, co jest dla nich ważne, trudne, radosne). Następnie w tej sesji głos zabrała prof. dr Muriel Molinié (Sorbona – Paryż 3, Francja), które swoje wystąpienie zatytułowała: „Gdy podmiot mapuje drogę swojej migracji. Ku wielojęzycznemu paradygmatowi w edukacyjnych badaniach biograficznych w XXI wieku”. Prelegentka omówiła autorskie badania biograficzne, w których zaprosiła migrantów i migrantki (studentów i studentki) do narysowania osobistej drogi migracyjnej. Słuchała ich narracji i nagrywała ją, zwracając uwagę na stronę lingwistyczną. Rysunek stał się iskrą do dłuższej spontanicznej, wypowiedzi o doświadczanej drodze życia migranta/migrantki. Uczestnicy konferencji mogli zobaczyć kilka prac i poznać znaczenia, jakie ich autorzy nadają drodze życiowej w sytuacji migracji. Pani profesor, doskonała dydaktyk w uczeniu się języka francuskiego jako języka drugiego, pokazała źródło swoich zainteresowań badawczych, nazywając go „wielojęzycznym paradygmatem”. W tej sesji prof. dr hab. Kaja Kaźmierska (Uniwersytet Łódzki) omówiła „Dylematy etyczne w badaniach biograficznych w perspektywie współczesnej zmiany kulturowej”, zaakcentowała przy tym trudności, jakich badacz biograficzny może doświadczyć, projektując i przeprowadzając badania. Nakerślone zostały źródła dylematów etycznych, które towarzyszyły również Znanieckiemu i Thomasowi. Niektóre z nich można rozstrzygnąć, skorzystawszy z rozwiązań metodologicznych, jednak jak podkreślała prof. Kaźmierska, nie zawsze można tam znaleźć odpowiedzi na nurtujące pytania. Profesor zw. dr hab. Olga Czerniawska sięgnęła do własnych inspiracji badań biograficznych na przykładzie czasopisma „La faute de Rousseau” („Z Winy Rousseau”). Prelegentka pokazała działalność wydawniczą francuskiego stowarzyszenia APA (Stowarzyszenia na rzecz Autobiografii i Dziedzictwa Autobiograficznego), założonego przez prof. dr. Philippe’a Lejeune’a. Do czasopisma „La faute de Rousseau” nadsyłane są fragmenty narracji autobiograficznych, spisane przez ludzi zainteresowanych podzieleniem się swoimi doświadczeniami i upamiętnieniem przeżytego życia. Później narracje są „wiązane” jednym, wspólnym tematem, np. morze, korespondencja, dom czy jedzenie. Prelegentka podkreślała wartość tych subiektywnych i jednostkowych opowieści oraz pokazała, że działalność APA stanowi źródło inspiracji dla łódzkich badaczy. Z tych fascynacji powstały takie publikacje jak np. *Jedzenie jako sytuacja edukacyjna i społeczna* (pod red. Barbary Juraś-Krawczyk i Elżbiety Woźnickiej, Wyd. AHE, Łódź 2015), *Podróże jako projekt edukacyjny* (pod red. Olgi Czerniawskiej i Barbary Juraś-Krawczyk, Wyd. AHE, Łódź 2001). Następnie wystąpiła prof. dr Martine Lani-Bayle (Uniwersy-

tet w Nantes, Francja). Autorka swoje wystąpienie zatytułowała „Opowieści biograficzne i ich przyszłość. Ważąc słowa”. Sięgając do III tomu *Chłopa polskiego w Europie i w Ameryce – Pamiętnik Władka*, pokazała, jaka jest różnica pomiędzy opowieścią biograficzną z życia i życia oraz jakie są późniejsze losy ludzi, np. w jaki sposób historie życia ludzi wykorzystane są przez inne podmioty, jakie jest ich przeznaczenie, kto i w jakim celu je gromadzi.

W pierwszym dniu konferencji rozpoczęły się prace w trzech odbywających się równolegle sekcjach tematycznych. W pierwszej z nich wystąpił zespół badaczy z Uniwersytetu w Montrealu (Kanada). Goście pokazali specyfikę badań biograficznych w Quebecu, kontekst historyczny, społeczny i kulturowy. Sesja ta nosiła tytuł: „Aktualność praktyk (auto)biograficznych w Quebecu: kwestie historyczne, społeczne i epistemologiczne”. Wystąpili w niej prof. dr Jacques Rhéaume, który mówił o historii życia wspólnotowe i powiązanej z nią strategii obywatelskiej mającej przeciwdziałać marginalizacji społecznej. Jego zdaniem praca warsztatowa z ludźmi zagrożonymi wykluczeniem, poświęcenie im czasu i przestrzeni do konstruowania narracji o sobie, rodzinach i doświadczeniach biograficznych sprzyja uruchomieniu różnych działań obywatelskich, angażujących nie tylko samych narratorów i narratorki, ale również podmioty formalne, pozaformalne i nieformalne w przeciwdziałaniu wykluczeniu. Magister Céline Yelle pokazywała, w jaki sposób opowiadanie o sobie (narracje biograficzne) uczestników religijnych spotkań formacyjnych sprzyja zawiązaniu się wspólnoty, w której ludzie dzielą się swoimi problemami, doświadczeniami i pomocowymi rozwiązaniami. Profesor dr Gaston Pineau pokazał różne przyczyny zainteresowań badaniami biograficznymi i historiami życia w Quebecu (od 1980 r.). Omówił kierunki, obszary i rozwiązania badawcze związane z kontekstem społecznym, gospodarczym i geograficznym różnych regionów w Quebecu.

Druga sesja tematyczna została zatytułowana „Historie życia jako ożywczy potencjał dla kształcenia i rozwoju”. Wziął w niej udział dr Hervé Breton (Uniwersytet w Tours), który omówił, dlaczego i jakie historie życia są obecne w całościowym uczeniu się różnych grup zawodowych. Podczas zajęć akademickich o charakterze warsztatowym zaprosił słuchaczy wykonujących tę samą profesję do podjęcia refleksji nad osobistymi doświadczeniami zawodowymi. Wspólne i indywidualne rozważania służyły wzajemnemu przyjrzeniu się posiadanym doświadczeniom, konstruowaniu nowych znaczeń, budowaniu wspólnoty, wypracowaniu dobrych praktyk i dzieleniu się skutecznymi rozwiązaniami. Profesor dr Martine Lani-Bayle mówiła o uważności etycznej w działaniach badawczych, w których centralne miej-

sce zajmują spotkania z ludźmi. Presja szybkiego ukończenia badań uzależnionych od dotacji, pozyskania stypendium, utrzymania stanowiska w pracy, publikacji punktowanych artykułów może sprzyjać przedmiotowemu traktowaniu narratorów i narratorek. Z kolei dr Catherine Schmutz-Brun (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria) zarysowała prowadzony od kilku lat autorski roczny moduł edukacyjny, kończący się certyfikatem tzw. zbieraczy i zbieraczek historii życia. Animatorzy, pedagodzy, wolontariusze seniorzy kształcą się, aby być przygotowanym do edukacyjnej pracy w społecznościach, w środowiskach, we wspólnotach. Po ukończeniu kursu są przygotowani do wysłuchania, zarejestrowania, przedstawienia historii życia ludzi np. seniorów będących pierwszymi mieszkańcami danej dzielnicy, pionierów imigracyjnych mniejszości etnicznych, pracowników fabryki, założycieli instytucji kulturalnych itd. W tej sesji wystąpiła również prof. dr Marie-Claude Bernard (Uniwersytet Laval, Quebec, Kanada). Prelegentka pokazywała, że opowieści życia mogą być narzędziem zmiany społecznej. Głosy, biograficzne doświadczenia, wydarzenia wypowiedziane, usłyszane, dzielone z innymi mogą zaowocować podjęciem konkretnych rozwiązań w celu poprawy jakości życia jednostek i grup. Decydenci, politycy, samorządowcy dowiadują się w ten sposób o potrzebach, trudnościach, skutecznych rozwiązaniach wyartykułowanych przez ludzi, którzy opowiadają o sobie i przeżytym/przeżywanym życiu.

Trzecia sesja tematyczna nosiła tytuł: „Poszukiwanie sensu a historie życiowe – na skrzyżowaniu rytuałów i praktyk artystycznych”. W obradach uczestniczyli akademicy z Uniwersytetu Quebecki w Rimouski (Kanada). Profesor dr Diane Léger zatytułowała swoje wystąpienie: „Poszukiwanie sensu a historie życiowe – na skrzyżowaniu rytuałów: studia z praktyki – radykalnie w pierwszej osobie”. Podzieliła się swoim doświadczeniem badawczym w przeprowadzaniu badań biograficznych. Znaczącą dla niej sytuacją były spotkania z ludźmi, którzy opowiadali historie własnego życia. Oddanie głosu i przestrzeni narracyjnej obecności drugiego człowieka określiła jako radykalne (potrzebne) działanie, uwzględniające i przywracające utraconą podmiotowość jednostki. Zwróciła uwagę na możliwość poznawania sensów, jakie ludzie nadają różnym doświadczeniom, oraz na moc takich wypowiedzi, inspirującą do krytycznych przemyśleń i spostrzeżeń w zakresie biegu własnego życia. Doktor Monyse Briand nawiązała do autorskich doświadczeń badawczych w tzw. kręgach kobiecych, w których opowieść ustna o swoim życiu stała się formą rytuału w tworzeniu wspólnoty. Różne grupy kobiet (matek na urlopach, spodziewających się dziecka, migrantek, seniorek) spotykały się w ramach warsztatów edukacyjnych i ani-

macyjnych organizowanych przez kluby, ośrodki gminne i dzielnicowe, aby uczestniczyć w zajęciach tematycznie odpowiadających ich potrzebom. Proponowane tam aktywności zaowocowały rytuałem kontynuowania spotkań, rozwijania wspólnoty udzielającej sobie wzajemnego wsparcia. Kobiety po zakończeniu projektów wyrażały chęć organizowania dalszych jednoczących je aktywności. Natomiast dr Marja Murray na podstawie badań biograficznych wyróżniła sposoby przejścia żałoby okołoporodowej. Badaczka wysłuchiwała historii kobiet, które straciły dziecko w trakcie porodu. Oparłszy się na ich doświadczeniach, zaproponowała formy radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Pokazała braki w zakresie formalnego wsparcia, które powinno być adresowane do kobiet przeżywających żałobę. Dostępne aktywności wspierające nazwała pustym, nieznaczącym gestem rytualnym. Profesor dr Jeanne-Marie Rugira zaprezentowała, jak może być rozumiana biograficzność na skrzyżowaniu praktyk rytualnych, psychospołecznych i artystycznych. Rytuałem mogą być codzienne działania jednostki, mające swoje źródła w socjalizacji człowieka. Prelegentka animowała warsztaty artystyczne dla dorosłych migrantów/migrantek i pokazywała, jakiego rodzaju rytuały zostają przez nich wyróżnione oraz które podlegają modyfikacji w trakcie organizowania życia w nowym miejscu.

W pierwszym dniu konferencji, w czasie popołudniowym, również odbyły się równoległe trzy sesje tematyczne. Pierwsza z nich została zatytułowana „Aktualność praktyk (auto)biograficznych w Quebecu: kwestie historyczne, społeczne i epistemologiczne”. W tej sesji wzięli udział badacze z Uniwersytetu w Montrealu (Kanada). Profesor dr Yves de Champlain mówił o znaczeniu badań biograficznych w środowisku uchodźców. Uzasadniał, że poznanie treści tych narracji biograficznych, uznanie obecności uchodźców w przestrzeni publicznej, oddanie im głosu, miejsca do wypowiedzi może być drogą integracji, akceptacji inności i szukania form dialogu. Z kolei mgr François-Xavier Charlebois zwrócił uwagę na procesy konstruowania tożsamości młodzieży pochodzącej z ubogich środowisk w Quebecu. Wspominał o trudnościach szkolnych adolescentów powiązanych z sytuacją materialną i społeczną ich rodzin. Doświadczenia biedy, wykluczenia rodziców, dziadków, dalszej rodziny korelowały z powtarzalnym, wielopokoleniowym wyborem miejsca zamieszkania, zawodu, szkoły, drogi życiowej. Profesor dr Danielle Desmarais pokazała relację między ścieżką edukacyjną i heurystycznym potencjałem podejścia biograficznego. Omówiła projekty badawcze, interwencyjne realizowane przez zespół kanadyjskich badaczy z centrum PARcours, zajmujących się identyfikacją trudności edukacyjnych w biegu życia człowieka. Prace tego zespołu doprowadziły do wprowadzo-

nego nowego przedmiotu (edukacja młodych osób dorosłych z doświadczeniem trudności w uczeniu się), do programu kształcenia przede wszystkim pracowników socjalnych, doradców, nauczycieli. Prelegentka na podstawie badań biograficznych omówiła profil społeczno-demograficzny ich uczestników. Wskazywała rozmaite doświadczenia edukacyjne (z przedszkola, szkół, środowiska rówieśniczego), które naznaczyły bieg życia ludzi podejmujących decyzję o wczesnym opuszczeniu formalnego systemu kształcenia.

Druga sesja tematyczna, zatytułowana „Położenie «zbieracza» opowieści życia w ryzykownych sytuacjach badawczych”, zgromadziła francuskich prelegentów. Doktor Corinne Chaput-Le Bars (Instytut Pracy Socjalnej w Caen, Francja) opowiedziała o osobistych doświadczeniach z przeprowadzonych badań biograficznych. Wskazywała na procesy konstruowania narracji, identyfikowała trudność interpretacji treści przemilczanych, powiedzianych nie wprost, pomiędzy wierszami, insynuowanych. Pokazywała, że jako badacz znajdowała się w sytuacji rozsupływania zawitych, wieloznacznych narracji, łamania kodu metafor, niekiedy kończącego się odmową wyjaśnienia niejasnych treści. Jej zdaniem tego rodzaju postępowanie wymaga od badacza przygotowania metodologicznego, wysokich umiejętności interpersonalnych, również zaakceptowania swoich ograniczeń, ścisłej współpracy z narratorem i promotorem oraz dalszego kształcenia. Następnie dr Thierry Chartrin (Centrum Kształcenia Pracowników Socjalnych Caferuis, Angers, Francja) mówił o podobnych doświadczeniach „cofania się”, pozorowanego stania badacza w miejscu. Prelegent przedstawiał ukończony projekt pracy doktorskiej. Rozmawiał z osobami chorymi terminalnie, leczonymi paliatywnie. Wskazywał na potrzebę przygotowania do spotkań z ludźmi znajdującymi się w trudnej sytuacji pod względem egzystencjalnym. Kreślił dylematy, trudności doświadczane przez siebie, sytuacje odstąpienia od badań, ich czasowego zawieszenia z powodu braku dystansu i ogromnego ciężaru emocjonalnego wysłuchiwanym narracji. Wymieniał formalne i nieformalne obszary wsparcia, jakie badacz „biograficzny” otrzymuje, jakich potrzebuje, a których *de facto* brakuje. Magister Nathalie Gourdelier (Instytut Pracy Socjalnej w Caen, Francja) omówiła przebieg procesu wykorzystania opowieści życiowych w kształceniu różnych grup zawodowych na uczelni wyższej. Prowadziła warsztaty biograficzne wśród studentów pracy socjalnej i pracowników socjalnych z wieloletnim stażem zawodowym. Jej zdaniem podobne biograficzne doświadczenia wypowiedziane na głos mogą stanowić przestrzeń do uwolnienia nagromadzonej frustracji, rozczarowań, napięć, ale również sprawić, że w doświadczeniach innych osób wykonujących ten sam zawód znajdzie się rozwiązanie swoich problemów. To również

możliwość wypracowania „na żywo” różnych form radzenia sobie w codzienności pracownika socjalnego.

Trzecia popołudniowa sekcja została zatytułowana „Ciało i historia życia”. Doktor Jean Humpich (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada) mówił o znaczeniu cielesności w podejściu (auto)biograficznym. Jego zdaniem w badaniach (auto)biograficznych zbyt mało uwagi poświęca się ciału ludzkiemu, jego kondycji, komunikowaniu, holistycznemu zdrowiu. Prelegent na podstawie autorskiego projektu badawczego, pokazywał jak cielesność zajął się z doświadczeniami (auto)biograficznymi człowieka. Ciało wpływa na sposób narracji jednostki i dyspozycję do niej, również na gotowość do konstruowania życia i podejmowania refleksji w zakresie biegu życia. Doktor Elise Argouarch przedstawiła, jak cielesność człowieka, dbałość o nią, wpływa na procesy rezyliencji uchodźców. Ich droga biograficzna jest sprzężona z kondycją i zasobami ciała (choroby, waga, metabolizm, gospodarka hormonalna). Brak odpowiedniej żywności, opieki medycznej, odwodnienie, niemożliwość zachowania higieny odciskają swoje piętno na zdrowiu człowieka. Postrzeganie siebie, swojego życia, konstruowanie przyszłości zależą od odporności jednostki, której jakość pozostaje w relacji z jego cielesnością. Ciekawe wątki poruszył w swoim wystąpieniu mgr Vincent Cousin (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada). Mówił o potrzebie stałego poszukiwania i odkrywania więzi z własną historią, znalezienia czasu na bardziej refleksyjne konstruowanie biegu życia, poszukiwanie znaczeń, ukrytych sensów doświadczeń. Adolescentom proponował warsztaty biograficzne, których celem było odkrywanie możliwości i rozwijanie umiejętności autonomicznego kierowania życiem.

W drugim dniu konferencji w godzinach porannych odbyła się sesja plenarna zatytułowana „Identyfikacja procesów i zmian w badaniach biograficznych”. Jako pierwsza wystąpiła prof. dr Christine Delory-Momberger, która pokazywała, jak i dlaczego biograficzne doświadczenia mogą być traktowane jako nowa konfiguracja więzi jednostki ze społeczeństwem. Jej zdaniem eksplozja w publicznej przestrzeni jednostkowych narracji biograficznych staje się przymusem, wymogiem dla współczesnego społeczeństwa. To, co biograficzne, prywatne, musi zostać pokazane grupie, określönemu środowisku, tylko bowiem w ten sposób jednostka ma możliwość bycia uznaną, zauważoną, może „przedrzeć” się przez natłok wydarzeń, sytuacji i głosów. Wiąże się z tym ryzyko utraty intymności, prywatności, ale również zagrożenie stawania się podmiotem poniżenia, wyszydzenia. Następnie głos zabrała prof. dr Maria de Passeggi (Uniwersytet w Sao Paulo, Brazylia), mówiąc o „eksplodującej” subiektywności w opowieściach o sobie. Jej zda-

niem w osobistych narracjach można zauważyć proces przejścia od podmiotu epistemicznego do podmiotu (auto)biograficznego. Autorka omówiła, jak proces opowiadania o sobie może być źródłem poznania tego, co obiektywne, ale przede wszystkim – konstruowania wiedzy subiektywnej, o sobie, o przeżywanym świecie. Według prelegentki sytuacje i możliwości uwalniania jednostkowych historii życia mogą być doświadczeniem pozwalającym na zdobycie niezależności i autonomii w tworzeniu indywidualnego biegu życia. Z kolei prof. dr hab. Elżbieta Kowalska-Dubas (Uniwersytet Łódzki) przedstawiła realizowany na przestrzeni wielu lat projekt badawczy pt. „Biografia i badanie biografii”. Jego owocem jest seria wydawnicza, w której każda publikacja jest poświęcona oddzielnemu tematowi. Wystąpienie profesor spotkało się z dużym zainteresowaniem zagranicznych gości, którzy zapoznali się z różnymi obszarami i metodologią prowadzenia badań biograficznych w Polsce. Liczba prac, ich zróżnicowanie, bogactwo dorobku polskich akademików przyczyniły się do zainicjowania działań zmierzających do zacieśnienia współpracy naukowej, również wydawniczej, co udało się zrealizować dzięki zawarciu w tomie VII *Biografia i badanie biografii* (pod red. Elżbiety Dubas i Anety Słowik) artykułów uczonych spoza Polski. Profesor dr Catherine Nafti-Malherbe i prof. dr Jean-Yves Robin (Zachodni Katolicki Uniwersytet w Angers, Francja) pokazali, jak postrzegane są badania biograficzne przez podmiot opowiadający swoje życie. Dla jednych była to możliwość odkrywania różnych zapomnianych, nigdy niewypowiedzianych, przemilczanych sytuacji i doświadczeń. Według nich opowiadanie o życiu sprzyja rozwijaniu refleksji nad jego biegiem, a później podejmowaniu autonomicznych decyzji. Dla innych zaś to szansa na „pozostawienie” zapisu życia swoim dzieciom i wnukom. Upamiętnienie uważali za najcenniejsze doświadczenie. Jeszcze inni stwierdzali, że opowieść o życiu ma moc prowadzącą do inicjowania zmian społecznych. Znajdowali sens w opowiadaniu, ponieważ chcieli, aby decydenci usłyszeli ich potrzeby i uruchomili działania społeczne zapobiegające np. wkluczeniom, marginalizacjom seniorów w określonej dzielnicy, dokonującej się dewastacji mienia publicznego itd.

W kolejnej sesji plenarnej wzięły udział uczone z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu. Symposium w całości zostało poświęcone „Poradniczym identyfikacjom w pracach Floriana Znanieckiego”. Profesor dr hab. Elżbieta Siarkiewicz zarysowała wielowymiarowość poradnictwa w przestrzeni społecznej i indywidualnej w publikacjach Znanieckiego. Pokazała różne obszary poradniczej praktyki zawartej w czasopiśmie „Wychodźca Polski” oraz w *Chłopie polskim w Europie i w Ameryce* Thomasa i Znanieckiego. Profesor dr hab. Bożena Wojtasik przedstawiła badania biograficzne

w poradnictwie zawodowym. Jej zdaniem zainteresowanie praktyków i badaczy doświadczeniami biograficznymi doradców sprzyja rozwojowi poradnictwa zawodowego i kariery. Człowieka będącego doradcą traktuje się jako podmiot (re)(de)konstruujący swoje życie, obdarzony dyspozycją do poszukiwania sensów i znaczeń osobistych doświadczeń, również tych trudnych, zawiłych. Następnie dr Aneta Słowik pokazała różnice pomiędzy poradnictwem inicjowanym i konstruowanym w środowisku polskich emigrantów a tym adresowanym do nich i realizowanym dla nich. Powiązała je z obszarami formalnych, pozaformalnych i nieformalnych praktyk poradniczych. Przywołała ich przykłady, pokazując dynamikę organizowania, wygaszania czy pomijania tych praktyk, ale również ich siłę sprawczą, pozwalającą na zdobywanie autonomii, niezależności i samodzielne poszukiwanie rozwiązań.

W drugim dniu popołudniu odbyły się trzy sesje tematyczne. Pierwsza z nich była zatytułowana „Współczesne problemy i aktualne badania w podejściach biograficznych”. Jako pierwszy wystąpił prof. dr Jean-Philippe Gauthier (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada), który przedstawił działania uruchamiane przez badacza po wysłuchaniu i zarejestrowaniu narracji. Opowiadał o organizowaniu wsparcia i towarzyszeniu osobom dzielącym się swoją historią życia. Prelegent doświadczenie uczestniczenia w badaniach i późniejszych pomocowych spotkaniach określił jako proces przejścia od braku nadziei do odnajdywania radości i bezpieczeństwa. Możliwość opowiedzenia o biegu życia, o trudnych wydarzeniach i problemach, jak i również (w razie potrzeby) skorzystanie z dostępnej, formalnej pomocy, np. terapeutycznej, edukacyjnej czy psychologicznej, pozwalały odnaleźć zaufanie i rozwiązania zmiierzające do poprawy sytuacji życiowej uczestników badań. Następnie mgr Aurélie Gill-Couture (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada) przedstawiła, jakie może być znaczenie wiedzy o sobie w procesie konstruowania tożsamości Innego. Wskazała na różne rodzaje wiedzy, np. autobiograficzną – subiektywnie konstruowaną, tę otrzymywaną od innych oraz wyobrażoną – związaną z tym, jak postrzegają nas inni. Profesor dr Marie-Emmanuelle Laquerre (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada) omówiła obszary przenikania się opowiadanej narracji o życiu ze zorganizowaniem profesjonalnej pomocy osobom starszym. Wysłuchane i zarejestrowane wypowiedzi seniorów przyczyniły się do uruchomienia wsparcia odpowiadającego na potrzeby narratorów i narratorek. Zdaniem autorki w takich działaniach widoczny jest praktyczny wymiar badań biograficznych. Doktor Gil Labescat (Uniwersytet w Montrealu, Kanada) opowiedział o narracji jako „śmierci administracyjnej”, kiedy historie ludzi giną, ulegają zapomnieniu, zalegają w archiwach, niszczeją, gdyż

z różnych przyczyn nie mogą być wykorzystane w badaniach biograficznych. Również same opowieści nie mają praktycznego zastosowania, co – jak mówią narratorzy i narratorki – służy tylko instrumentalnemu wykorzystaniu opowiadających. Następnie prof. dr Pascale Bergeron (Uniwersytet Quebeci w Rimouski, Kanada) przedstawiła tzw. inicjacyjny etap w badaniach biograficznych. Prelegentka mówiła o różnych sposobach zaproszenia osób do podzielenia się historią życia. Wspominała o wymiarze etycznym tej fazy badawczej, merytorycznym przygotowaniu badacza, trudnościach i problemach, jakich doświadczają debiutujący badacze, potrzebie prowadzenia warsztatów metodologicznych jako jednej z form przygotowania osób zainteresowanych badaniami biograficznymi.

Druga równoległa sesja tematyczna miała charakter sympozjum, w którym wystąpili badacze z Kanady, Brazylii i Polski. Magister Ibrahim Gbetnkom (Uniwersytet Laval, Quebec, Kanada) mówił o projekcie badań biograficznych dotyczących osób dorosłych z doświadczeniem upokorzenia i przemocy doznawanych w szkołach ponadpodstawowych w Kamerunie. Autor po zanalizowaniu wypowiedzi narratorów i narratorek przedstawił źródła tych praktyk, ich rodzaje, skutki i próby eliminowania z przestrzeni szkolnej. Magister Isabelle Lavoie (Uniwersytet Laval, Quebec, Kanada) przedstawiła zagadnienie z przygotowywanej rozprawy doktorskiej. Dotyczyło ono możliwości i metodologicznych sposobów poszukiwania biograficznych sensów i znaczeń doświadczeń zawodowych w konstruowaniu tożsamości nauczycieli i nauczycielek. W tej sesji głos zabrała również prof. dr Ana Chrystina Mignot (Państwowy Uniwersytet w Rio de Janeiro, Brazylia), która nawiązała do uśpionych, nieodkrytych znaczeń doświadczeń biograficznych, zaprezentowanych w szkolnych zeszytach. Zapisy, rysunki graficzne, symbole, komentarze (również znajdujące się na marginesach zeszytów, pustych stronach notatników i okładek książek) przyczyniły się do stymulacji narracji o doświadczeniach szkolnych osób dorosłych. Doktor Małgorzata Piasecka (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza, Częstochowa) omówiła rolę marzeń w narracji autobiograficznej. Swoją autorski projekt nazwała geopetyką marzeń.

Trzecia równoległa sesja tematyczna również została poświęcona biografii i badaniom biograficznym w środowisku szkolnym oraz wśród wspólnoty nauczycieli. Sesję rozpoczęły mgr Anna-Marie Lo-Presti i mgr Sabine Oppliger z Wyższej Szkoły Pedagogicznej Vaud (Lozanna, Szwajcaria). Opowiadały o autorskich warsztatach (auto)biograficznego pisania zorganizowanych w grupie nauczycieli i nauczycielek. W trakcie zajęć redagowano tematycznie powiązane ze sobą eseje. Bazowały one na autentycznych

biograficznych sytuacjach i doświadczeniach, które były iskrą do zainicjowania powstania nauczycielskiej grupy udzielającej sobie wzajemnego wsparcia. Magister Tzvetelina Tzoneva (Uniwersytet w Montrealu, Kanada) przedstawiła trajektorię życia młodych ludzi rezygnujących z edukacji ponadpodstawowej w kantonie geneńskim (Szwajcaria) i w Quebecu (Kanada). Jej zdaniem w wysłuchanych historiach życia adolescentów powtarzały się następujące problemy: trudna sytuacja materialna rodziny, niskie kompetencje wychowawcze rodziców i opiekunów, mieszkanie w dzielnicach wykluczonych, obowiązkowe przyporządkowanie do określonych szkół (postrzeganych jako gorsze), brak wsparcia w zakresie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, brak środków finansowych na jego zorganizowanie w instytucjach edukacyjnych. Doktor Gilvete Lima-Gabriel (Federalny Uniwersytet w Roraimie, Brazylia) omówiła swój projekt badań biograficznych, których końcowym efektem było uznanie, docenienie, wykorzystanie wiedzy i umiejętności nauczycieli oraz nauczycielek wspólnoty plemiennej. Wcześniej nauczyciele ci byli wykluczani ze społeczności pedagogicznej, uznawani przez innych kolegów i koleżanki za nieprzygotowanych do wykonywania profesji, niepoważnych, zacofanych. Inne ciekawe wystąpienie przedstawiły prof. dr Maria Teresa Jacinto Sarmento Pereira i dr Conceição Leal da Costa (Uniwersytet w Évórze, Portugalia), które mówiły o badaniach biograficznych przeprowadzonych wśród społeczności nauczycieli. Wskazywali oni na frustrację, wypalenie zawodowe, potrzebę systemowych zmian i podjęcia refleksji w zakresie powtarzającego się pytania: Co zrobić z tym, co oni nam robią...? Uczone wskazywały różne uwikłania nauczycieli i nauczycielek, którzy muszą spełnić (często pod presją) oczekiwania wielu podmiotów (dyrektorów, rodziców, władz samorządowych, ministerialnych itd.). Trudnością jest nieprzewidywalność warunków, zadań, wymagań adresowanych do nich, doświadczanie wypalenia zawodowego i ciągłej potrzeby (re)konstrukcji tożsamości zawodowej.

W części popołudniowej odbyły się równoległe cztery sesje tematyczne. Pierwsza z nich dotyczyła historii życia i edukacji w obszarze międzykulturowości w czasie kryzysu migracyjnego. Profesor dr Jeanne-Marie Rougiera (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada) przedstawiła historie życia migrantów i migrantek ujęte w różnych formach wyrazu poetyckiego i literackiego (wiersz, esej, dramat, bajka, poemat autobiograficzny, sztuka teatralna). Podczas warsztatów artystycznych migranci i migrantki poszukiwali najbardziej dla nich odpowiednich środków opowiedzenia o swoim życiu. Pani profesor pokazała scenariusz tych warsztatów, proces kształcenia animatorów prowadzących spotkania i niektóre projekty uczestników. Uza-

sadniała, kto i dlaczego wybrał określoną formę reprezentacji życia oraz jakie były znaczenia zaakcentowanych doświadczeń biograficznych. Magister Vinciane Cousin (Uniwersytet Quebecki w Rimouski, Kanada) wspominała o procesie odkrywania w biegu biograficznym różnych przestrzeni edukacyjnych, umożliwiających stawanie się podmiotem globalnie zaangażowanym. Jej zdaniem wiele doświadczeń biograficznych może być obszarem uczenia się globalnych postaw, zachowań, zdobywania wiedzy, aby bardziej świadomie podejmować wybory, decyzje wpisujące się w praktyki ekologiczne i inne aktywności realizowane dla małych społeczności lokalnych i światowych wspólnot. Magister Ingrid Lathoud (Uniwersytet w Montrealu, Kanada) pokazała historię życia migranta/migrantki jako przestrzeń rozwijania tożsamości człowieka. Doświadczenie migracji może prowadzić do inicjowania zmian tożsamościowych, np. modyfikacji w zakresie posiadanego systemu wartości. Dzięki odpowiednim rozwiązaniom pomocowym i dostosowaniu ich do indywidualnych potrzeb można wspierać migranta/migrantkę w procesie ukorzenia się w nowym miejscu i odnajdywania siebie w nowych warunkach. Magister Clency Rennie (Uniwersytet Laval, Quebec, Kanada) zaprezentował swoją historię (auto)biograficzną, w której pokazał, jak i gdzie doświadczał Innego i Inności. Jako metys poznał różny koloryt własnej Inności, tej przekazywanej od ludzi i konstruowanej przez samego siebie. Opisywał, w jaki sposób te obrazy wpływały na bieg jego życia, podejmowane decyzje i poczucie własnej wartości.

Druga sesja została poświęcona „Sytuacjom trudnym w doświadczeniach biograficznych podmiotu”. Profesor dr Elizeu Clementino de Souza (Państwowy Uniwersytet w Salwadorze, Brazylia) wspominał o drogach życia, oporze i procesie odzyskiwania podmiotowości w chorobie przewlekłej. Do uczestnictwa w badaniach biograficznych zaprosił osoby chore na AIDS oraz nosiciele wirusa HIV. Wyrysował ich drogi biograficzne, np. walki o zdrowie, rezygnacji, poddania się losowi, zaangażowania w poszerzanie praw osób chorych na AIDS. Mówił o przyczynach ukrywania rozwijającej się choroby, pomijania opieki lekarskiej, unikania badań diagnostycznych. Pokazywał miejsca i sposób pracy podmiotów, dzięki którym może dokonywać się proces odzyskiwania poczucia wartości przez chorych (w przychodniach, w gabinetach terapeutycznych, w streetworkingu, w obszarach nieformalnych relacji). Doktor Manuela Braud (Uniwersytet w Nantes, Francja) postanowiła odpowiedzieć na pytanie, jakie są zasoby rezyliencji i w jaki sposób mogą być dostępne dla osób pozbawionych bezpiecznych, trwałych więzi. Wspominała o związkach rezyliencji z doświadczeniami biograficznymi ludzi. Środowisko rodzinne, rówieśnicze, sąsiedzkie, szkolne, zawodowe

stanowi obszary zdobywania odporności psychicznej. Ważny jest również dostęp do profesjonalnej pomocy psychologicznej i pedagogicznej dla osób pozbawionych przywiązania do podmiotów znaczących. Doktor Camila Aloisio Alves (Uniwersytet Paryż Est-Créteil, Francja) odwołała się do badań biograficznych prowadzonych wśród osób cierpiących na rzadkie (w fazie badań klinicznych) przewlekłe choroby dermatologiczne. Ich droga życiowa, radzenie sobie z chorobą zależały od kontekstów edukacyjnych, społecznych i politycznych, w których ich życie było osadzone (np. uruchomienie wsparcia psychologicznego dla nich i ich rodzin, decyzji politycznych pozwalających na sfinansowanie tych działań, przygotowania lekarzy i innych specjalistów do pracy w interdyscyplinarnych zespołach dostępnych dla pacjenta). Wiele tych rozwiązań jest obecnie analizowanych i wprowadzanych w zakres świadczeń zdrowotnych. Doktor Jean Humpich (Uniwersytet Quebeci w Rimouski, Kanada) pokazywał różne wymiary pisania performatywnego w podejściu biograficznym, w którym podczas warsztatów biograficznych stwarza się przestrzeń do wyrażenia emocji w formie takiego przekazu. Za pomocą różnych technik (głównie artystycznych) osoby prezentują swoje doświadczenia biograficzne, mówiąc o tym, co jest dla nich bolesne, radosne i ważne. Te inicjatywy performatywne mogą być dalej omawiane w grupie bądź indywidualnie z psychologiem, pedagogiem, animatorem itd. Magister Bessa Myftiu (Wyższa Szkoła Pedagogiczna Vaud, Lozanna, Szwajcaria) podzieliła się osobistym doświadczeniem bycia Albanką w Szwajcarii. Mówiła o różnych wymiarach biograficznego odkrywania siebie jako uchodźczyny w innym kraju, a później obywatelki tego państwa. Jej zdaniem proces ten wymuszał dokonywanie zmian tożsamościowych. Pokazywała, z których postaw, zachowań, przyzwyczajzeń, wartości zrezygnowała, a które nowe uznała za swoje. Opisywała koszt tych zmian, dylematy, wątpliwości, negocjacje podejmowane w zakresie konstruowania życia w nowym kraju.

Trzecia równoległa sesja tematyczna została zatytułowana „Florian Znaniecki i badania biograficzne”. Magister Agnieszka Markowska (Uniwersytet Śląski, Katowice) pokazała, co uznaje za klucz biograficzny w odczytywaniu twórczości Jana Józefa Szczepańskiego. Autorka zadała pytanie o charakter tego klucza. W jaki sposób można go traktować: bardziej jako metodę naukową czy może formę taniej psychologii? Z kolei dr Tomasz Bugaj (Uniwersytet Śląski, Katowice) mówił o współczynniku humanistycznym Floriana Znanieckiego jako głównym postulacie kulturoznawczych badań terenowych w krajach byłego ZSRR. Wyjaśnił, czym jest współczynnik humanistyczny Znanieckiego, pokazał, jak go wykorzystał w badaniach terenowych wspólnoty religijnej w krajach byłego ZSSR, nakreślił sytuację hi-

storyczną i współczesną interesującej go grupy religijnej. Magister Paula Węłyčko (Uniwersytet Wrocławski) opowiedziała o dwóch wymiarach biografii – naukowej i antropologicznej. Pokazała ich różnice, zadając pytania o możliwość potraktowania ich jako kontynuacji metody biograficznej lub (provokacyjnie) jako zapowiedzi nowej humanistyki. Doktor Elżbieta Woźnicka (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna, Łódź) wskazała na biograficzny wymiar wychowania dorosłych w ujęciu Floriana Znanieckiego. Prelegentka omówiła, jak wychowanie dorosłych rozumiał Znaniecki oraz jak definiował jego biograficzny wymiar. Sięgając do wielu prac Znanieckiego, uczona zwróciła uwagę na zainteresowanie socjologa jednostkowym biegiem życia człowieka, potrzebą i procesami wzmacniania potencjału biograficznego, stwarzania warunków, sytuacji biograficznych do rozwoju podmiotu. Doktor Karolina Kuryś-Szyncel (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań) mówiła o biografii rodzinnej jako nowej perspektywie w pedagogicznych badaniach systemów rodzinnych. Prelegentka pokazała różne rodzaje biografii rodzinnej oraz możliwości ich wykorzystania w poznawaniu i opisywaniu systemów rodzinnych.

Czwarta sesja była w całości prowadzona w języku angielskim i dotyczyła „Autobiograficznego pisania w edukacji”. Sesję moderował dr Marcin Starnawski (DSW, Wrocław). Wystąpili w niej uczeni z Uniwersytetu Pedagogicznego w Meksyku – prof. dr Juan Mario Ramos Morales oraz prof. dr Jose Antonio Serrano Castaneda. Dzielili się doświadczeniem organizowania, prowadzenia warsztatów z pisania (auto)biograficznego. Podobnie jak poprzedni referujący, zwrócili uwagę na potrzebę wprowadzenia tego rodzaju zajęć do systemu kształcenia nauczycieli. Postulat ten został zgłoszony przez samych uczestników warsztatów. Prelegenci mówili o zaletach spotkań, na których można „przegadać” trudne kwestie, zwierzyć się z problemów instytucjonalnych, zobaczyć, że trudności są podobnie postrzegane przez innych. Z kolei dla animujących warsztaty był to czas diagnozy środowiska szkoły, poszukiwania dobrych rozwiązań w systemie kształcenia pedagogów i w ten sposób odpowiedzenia na potrzeby nauczycieli/nauczycielek w formie uruchomienia fakultetów, ćwiczeń, szkoleń. Doktor Katarzyna Gawlicz z Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu podzieliła się doświadczeniem prowadzenia i moderowania warsztatów dla nauczycieli/nauczycielek, w trakcie których jest czas i miejsce do zainicjowania oraz odkrywania transformacyjnej refleksji w zakresie osobistych praktyk pedagogicznych. Uczestniczki spotkań podkreślały, że w grupie (opartej na zaufaniu) istotne jest wypowiedzenie ukrywanych napięć, frustracji, wynikają-

cych np. z rozwiązań systemowych. Nauczycielki podkreślały, że refleksyjna praktyka może pomagać w codziennej pracy nauczyciela.

Trzeci dzień konferencji to kolejne cztery odbywające się równoległe sesje tematyczne. Pierwsza z nich została zatytułowana „Zróżnicowanie narracji i podejścia biograficznego”. Profesor dr Maria Isabel Toledo Jofré (Uniwersytet Diego Portalesa, Chile) zaprezentowała genezę i kierunki rozwoju podejścia biograficznego w Chile. Wskazała pięć etapów, które były związane z wydarzeniami politycznymi. Kluczową rolę w eksplozji badań biograficznych odegrały kobiety, które podczas działań wojennych równocześnie odgrywały wiele ról społecznych. Trudne sytuacje i traumatyczne doświadczenia prezentowały w wierszach, opowieściach, pamiętnikach i dziennikach spisywanych po kryjomu. Z kolei niepiśmienne kobiety przekazywały ustnie historie, które były przelewane na papier przez inne osoby. Historie ich życia stopniowo udostępniane w przestrzeni publicznej, moc pochodząca z samodzielności, zaradności stanowiły inspirację do wspólnych, grupowych działań w zakresie ruchów emancypacyjnych i poszerzania praw kobiet (np. zakładano stowarzyszenia, organizowano protesty kobiet, wybierano panie do władz regionalnych i miejskich). Doktor Catherine Schmutz-Brun (Uniwersytet we Fryburgu, Szwajcaria) zwróciła uwagę na nieustającą obecność ruchów migracyjnych we współczesnym świecie. Porównała drogi wybranych współczesnych migrantów, których biograficznych narracji wysłuchała, z tymi dostępnymi w *Chłopie polskim w Europie i w Ameryce* Thomasa i Znanieckiego. Opowiedziała o podobieństwach i różnicach biograficznych doświadczeń dawnych i aktualnych migrantów/migrantek. Następnie prof. dr hab. Maria Reut (Dolnośląska Szkoła Wyższa, Wrocław) mówiła o ograniczeniach i możliwościach opowiedzenia siebie, swojej narracji. Pokazywała różnice i zależności pomiędzy narracją, biografią a tożsamością, wskazując na etiologię tych terminów oraz ich metodologiczne rozwiązania i ograniczenia w projektach badawczych.

Druga równoległa sesja tematyczna została zatytułowana „Walka o siebie i Innego w biografiach”. Wystąpiła w niej m.in. prof. dr Livia Fialho de Costa (Państwowy Uniwersytet w Salwadorze, Brazylia), przedstawiając historie życia prostytutkiujących się kobiet. Zwróciła uwagę, że podobny bieg ich życia wynika z ograniczonej mobilności społecznej, trudnych warunków socjalizacyjnych, skomplikowanej ekonomicznej i społecznej sytuacji rodzinnej, formalnych i nieformalnych barier w uruchomieniu i inicjowaniu walki o życie, o siebie. Magister Pierre Chambon (Uniwersytet w Nantes, Francja) przedstawiał badania biograficzne przeprowadzone wśród społeczności algierskich migrantek w Montrealu w Kanadzie. Wspominał o procesie

negocjowania tożsamości, rezygnacji z niektórych algierskich zwyczajów, przyswojenia kanadyjskości, odkrywania nowych wymiarów przeżywania kobiecości, w tym np. prawa do dyskusowania na tematy objęte tabu. Magister Michel Rival (Uniwersytet w Nantes, Francja) opowiedział o procesach upamiętnienia obecności stoczniovców w nieczynnym porcie w Nantes. Jednostkowe historie byłych pracowników przyczyniły się do odkrywania, poznawania wspólnej, regionalnej historii, a dla narratorów były sposobem na wzmocnienie poczucia wartości i uznanie znaczenia ich obecności w historii miasta Nantes. Doktor Daniel Feldhender (Uniwersytet Johanna Wolfganga Goethego we Frankfurcie nad Menem, Niemcy) podzielił się doświadczeniem pracy w teatrze, gdzie młodzi uchodźcy i migranci wplatają osobiste opowieści w scenariusz przygotowanych przez siebie sztuk. Później biorą w nich czynny udział, odgrywając wybrane role, co było jedną z dróg wyrażenia ukrytych emocji i doświadczeń. Z kolei dla prowadzących było to źródło informacji diagnostycznych o przeżywanych problemach, procesie zdrowienia, potrzebach. Magister Yann Strauss (Uniwersytet w Nantes, Francja) mówił o codzienności przeżywanej przez seniorów w wybranych francuskich domach pomocy społecznej, sprowadzającej się, jego zdaniem, do przeżycia lub dożycia do kresu życia.

Trzecia sesja została poświęcona biografii i zmianie społecznej. Wystąpiła w niej mgr Geneviève Tschopp-Rywalski (Wyższa Szkoła Pedagogiczna Vaud, Szwajcaria), która mówiła o zmianach identyfikowanych w biegu swojego życia przez uczestników warsztatów z zakresu refleksyjnego pisanie i dzielenie się doświadczeniami biograficznymi. Jej zdaniem przedstawianie wydarzeń z życia sprzyja przede wszystkim ich głośnemu wypowiedzeniu, innemu przyjrzeniu się biegowi życia, uruchomieniu refleksji oraz poszukiwaniu znaczeń tego, co jednostkowe. Ważna jest praca w grupach, w których osoby słuchają się, nie oceniają i pozostawiają swobodę wypowiedzi. Magister Patrick Rywalski (Federalny Instytut Badań Zaawansowanych Rozwoju Zawodowego, Szwajcaria) nawiązał do bogactwa i możliwości wykorzystania podejścia biograficznego w kształceniu osób wspierających dorosłych w całościowym uczeniu się. W pracy zawodowej zajmuje się opracowaniem programów szkoleń (jak i ich prowadzeniem) adresowanych do osób odpowiedzialnych za dalszy rozwój zawodowy młodszych stażem kolegów i koleżanek (np. pielęgniarek, kierowców komunikacji miejskiej, nauczycieli, doradców). Podczas kursów dla kadry z działów personalnych prowadzący pokazywał potencjał edukacyjny narracji biograficznych i możliwość poznania w ten sposób rzeczywistych problemów i skutecznych rozwiązań w środowisku mniej doświadczonych pracowników. Profesor dr Marie-Claude

Bernard (Uniwersytet Laval, Quebec, Canada) zastanawiała się, czy historie życia mogą być narzędziem zmiany społecznej. Jej zdaniem, jeśli można udzielić odpowiedzi pozytywnej na pytanie, należałoby postawić następne, dotyczące rodzajów tych zmian. Z przeprowadzonych autorskich badań wyciągnęła wnioski, że biograficzne zmiany mają charakter indywidualny, ale również wspólnotowy, grupowy. Bywają pożądane, wymagane, niekiedy po raz pierwszy wyartykułowane. W ten sposób znajdują miejsce w przestrzeni publicznej, stają się słyszalne, a zwielokrotnione mogą być inspiracją do dyskusji o zmianach społecznych i procesach ich wdrażania. Profesor dr Rémy Landy (Uniwersytet w Le Mans, Francja) przedstawił sylwetkę Wiaczesława Gasztowtta, obywatela polskiego i francuskiego, wskazując na jego międzypokoleniową historię życia. Ten wybitny prekursor i propagator kultury polskiej we Francji pozostawił dzieła (biblioteki, szkoły, kluby, stowarzyszenia kulturalne), z których czerpią (i nadal je rozwijają) kolejne pokolenia polonijne i następni sympatycy kultury polskiej.

Profesor dr Myriam Graber i prof. dr Véronique Haberey-Knuessi (Wyższa Szkoła Arc, Neuchâtel, Szwajcaria) podzieliły się swoim projektem badawczym, w którym opowieści życia mogą służyć poznawaniu interkulturowych doświadczeń migrantów i migrantek. Ludzie znajdujący się w sytuacji zmiany kulturowej wskazywali na niewidzialność ich światów, brak zainteresowania ich losami przez władze lokalne, pomijanie i bagatelizowanie problemów, osamotnienie w nowym kraju. Organizowanie wystaw, seminariów, debat, podczas których ludzie opowiadają o swojej drodze migracyjnej, jest dla niektórych słuchaczy pierwszym doświadczeniem bliższego poznania migrantów i migrantek.

Czwarta sesja została zatytułowana „Zróżnicowanie badań biograficznych”. Magister Przemysław Szczygieł (Uniwersytet Gdański) pokazał proces uczenia się buntowniczką na przykładzie opowiedzianej osobistej narracji. Jednym z obszarów uczenia się było odkrywanie różnych wymiarów (również tych ukrytych) manifestacji, w której narratorka brała czynny udział. Zobaczyła, w jaki sposób staje się narzędziem w rękach systemu nawołującego do buntu, oraz mówiła o skutkach poznania swojego uwikłania. Doktor Agnieszka Pawluk-Skrzypek (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) przedstawiła badania biograficzne wśród bliźniąt jednojajowych. Wskazywała obszary, w których bliźniacy identyfikują się jako „my”, oraz te, które wyróżniają jako indywidualne „ja”. Magister Angelika Pawlaczyk (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) podzieliła się refleksją metodologiczną nad wykorzystaniem metody biograficznej w poznawaniu języka i kultury staroobrzędowców mieszkających w Polsce. Mówiła

o trudnościach wejścia do tej społeczności, potrzebie wcześniejszego uzupełniania wiedzy o języku i kulturze wspólnoty oraz ciągłego jej aktualizowania, również poznawania literatury przedstawiającej jej tradycje, zwyczaje. Doktor Monika Sulik (Uniwersytet Śląski, Katowice) pokazała autorski projekt badawczy, w którym mapa życia może być katalizatorem refleksyjnego uczenia się dorosłych. Autorka przedstawiła różne mapy, wykonane podczas zajęć dydaktycznych przez studentów i studentki, a także opisała proces mapowania biegu życia. Istotny w tym procesie był czas przeznaczony na refleksję, stopniowy proces powstawania i omawiania własnej mapy życia. Doktor Monika Jurewicz (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) opowiedziała o granicach i pograniczach poznawczej wartości biografii.

Podsumowania trzydniowej konferencji dokonali prof. dr Gaston Pineau, prof. dr hab. Elżbieta Siarkiewicz oraz dr Aneta Słowik. Profesor Pineau podziękował organizatorom za możliwość spotkania się w międzynarodowej grupie, właśnie tutaj, w Polsce, skąd pochodził Florian Znaniecki i Władek Wiśniewski (główny bohater III tomu *Chłopa polskiego w Europie i w Ameryce*). Uczony w końcowym wystąpieniu wskazał różne kierunki i obszary refleksji podejmowanych w trakcie konferencji, szczególnie docenił możliwość poznania prac polskich badaczy z różnych ośrodków akademickich. Zaprosił wszystkich do uczestnictwa w międzynarodowej konferencji poświęconej badaniom biograficznym, która będzie organizowana w Montrealu w 2020 r.

Profesor dr hab. Elżbieta Siarkiewicz w swoim podsumowaniu zaakcentowała, jak ważne w relacji Floriana Znanieckiego i Williama Thomasa były ich wspólna praca oraz powiązanie biografii dwóch badaczy. Prelegentka podkreśliła, że wspólne działania w zespole międzynarodowym, otwartość na to, co nowe, poznawanie odmiennych stanowisk, szukanie płaszczyzn porozumienia, zaangażowanie w projekt badawczy zaowocowało powstaniem dzieła wyjątkowego, o znaczeniu historycznym, stanowiącego źródło inspiracji i jednoczącego badaczy z wielu krajów. Doktor Aneta Słowik złożyła podziękowania kolegom i koleżankom za przyjęcie zaproszenia do udziału w wydarzeniu, włączenie się w prace Komitetu Naukowego i Organizacyjnego, inicjowanie dalszych projektów, spotkań i badań międzynarodowych. Było to wyjątkowe naukowe spotkanie, co jest stale podkreślane przez wielu gości przybyłych z zagranicy i z Polski.

Aneta Słowik

<https://orcid.org/0000-0002-4738-2515>

Dolnośląska Szkoła Wyższa